

UDK 316.356.2-053.6

Originalan naučni rad

Primljeno: 17.2.2026.

Prihvaćeno za objavljivanje: 07.05.2026.

DOI: <https://doi.org/10.46630/gped.1.2026.3>

VASPITNI STAVOVI RODITELJA KAO PREDIKTORI IDENTITETSKE ORIJENTACIJE KOD MLADIH¹

Jelisaveta Todorović²

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Miljana Spasić Šnele

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Miljana Nikolić

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Apstrakt: Formiranje identiteta je jedna od centralnih tema adolescentnog perioda u razvoju. Neposredno porodično okruženje ima formativnu ulogu po pitanju identiteta. Konsolidovanje identiteta je proces koji se ne završava sa navršених 18 godina, već se u savremenom dobu predstava o sebi i identitetski procesi protežu do kraja pozne adolescencije, pa i duže. Istraživanje je organizovano sa ciljem da se proverі doprinos vaspitnih stavova roditelja u predviđanju orijentacija identiteta mladih. Ispitan je 151 ispitanik ($\bar{X} = 78.8\%$) starosti od 15 do 30 godina ($AS = 21.16$; $SD = 3.58$). Primenjene su Skale vaspitnih stavova oca i majke (Kodžopeljić, 2009) i Upitnik orijentacija identiteta (AIQ-IV, Cheek & Cheek, 2018). Popustljivo vaspitanje oca i toplo vaspitanje majke izdvojili su se kao značajni prediktori *personalne orijentacije identiteta*, dok se popustljivo vaspitanje oca izdvojilo kao jedini značajan prediktor *relacione orijentacije identiteta*. U odnosu na *kolektivnu orijentaciju identiteta* kao značajni prediktori izdvojili su se ograničavajuće vaspitanje oca, toplo vaspitanje majke i hladno vaspitanje majke. Dobijeni rezultati ukazuju na značaj vaspitnih stavova oba roditelja u predviđanju aspekata selfa koje mladi smatraju važnim za definisanje identiteta.

Кljučне речи: vaspitni stavovi, orijentacije identiteta, mladi

¹ Prepared as a part of the project “The study and teaching of psychology, social policy, social work and the labor market in celebration of the 55th anniversary of the Faculty of Philosophy, University of Niš”, conducted at the University of Niš – Faculty of Philosophy (No. 373/1-12-01).

² jelisaveta.todorovic@filfak.ni.ac.rs

Uvod

Interesovanje za proučavanje vaspitnih postupaka roditelja i efekata na formiranje ličnosti deteta datiraju odavno. Jedna od prvih temeljnih analiza potiče od Kanera iz 1935 godine (prema Todorović, 2005). Prihvatanje i ljubav od strane roditelja, stavovi kao npr *Najviše me dete interesuje*, omogućavaju deci da steknu sigurnost u sebe i predstavljaju osnovu optimalnog razvoja. Javno odbacivanje, prekomerni zahtevi, perfekcionizam, kao i preterana briga i zaštita, ne omogućavaju da dete formira stabilnu sliku o sebi i osećanje sopstvene vrednosti. Tamo gde se dete oseća odbačeno emocionalni razvoj se koči i izražena je agresivnost, perfekcionizam roditelja stvara nepoverenje u sopstvene snage i anksioznost, a preterano popuštanja doprinosi kasnijem društvenom i moralnom sazrevanju.

U literaturi nailazimo na različite termine kojima se može opisati postupanje roditelja prema detetu: vaspitni stavovi, vaspitni stilovi, vaspitni postupci roditelja, stilovi roditeljstva itd. Genc (1988) smatra da se odnos između ovih pojmova može prikazati pomoću hijerarhijskog modela, u kome bi na najnižem nivou bili vaspitni postupci, na srednjem vaspitni stavovi, a na najvišem vaspitna atmosfera porodice. U relevantnim istraživačkim radovima novijeg datuma, manje se sreće pojam vaspitna atmosfera porodice, uglavnom zbog teškoća u operacionalizaciji.

Vaspitni stav/stil roditelja se rano formira i proteže tokom detinjstva i mladosti dece kroz vaspitne postupke oca i majke njihove emocionalne ekspresije u odnosu na ponašanje dece (Todorović, 2005). To je relativno dosledan način ponašanja roditelja, kojima se uspostavljaju ukupni odnosi sa decom (Matejević, 2007). Promenom detetovih razvojnih potreba, vaspitni ciljevi kao i disciplinski zahtevi postepeno menjaju, ali emocionalni odnos koji prožima vaspitanje, u osnovi zadržava svoju postojanost (Todorović, 2005). U radovima većine naših istraživača (Genc, 1994; Mihić, Zotović i Petrović, 2006; Kodžopeljić, Pekić i Genc, 2008) prevladava dvodimenzionalni model vaspitnih stavova. Šejferov model (Schaefer, 1959, prema Piorkowska-Petrović, 1990) pretpostavlja postojanje dve dimenzije: afektivne i kontrolne. Kombinacijom dveju dimenzija dobijaju se četiri različita vaspitna stava: toplo–popustljiv, hladno–popustljiv, toplo–ograničavajući i hladno–ograničavajući vaspitni stav. Diana Baumrind je 1967. godine izvršila reviziju Šejferovog dvodimenzionalnog modela, zastupajući stav da je roditeljski nadzor (kontrola) najvažniji element roditeljske funkcije (prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Ona razlikuje tri osnovna stila roditeljstva: autoritarni, autoritativni (demokratski) i permisivni (*laissez-fair*).

U novije vreme se razlikuju dva oblika nadzora: spoljašnji ili nadzor ponašanja, i unutrašnji ili psihološki nadzor. Nadzor ponašanja odnosi se na postavljanje pravila ponašanja i dozvoljenih granica, kontroliše se i kažnjava kršenje postavljenih pravila i granica; njime se želi izbeći nepoželjno ponašanje deteta i adolescenata (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Psihološki nadzor nastoji da prati detetove unutrašnje doživljaje, emocije i misli, nepoželjan je i može kod adolescenta da podstakne depresiju, a ponekad i agresiju. Međusobno usklađivanje topline i podrške sa nadzorom, i to njegovim oblikom koji adolescent neće doživeti kao nametljiv, najveća je veština dobrog roditeljstva.

Pregled novije literature pokazuje da je u našoj sredini sproveden veliki broj istraživanja vaspitnih stavova i stilova, procenjenih od strane dece, a ciljevi istraživanja su bili različiti. Istraživači su ispitivali kakva je rasprostranjenost pojedinih vaspitnih stilova (Kodžopeljić, Pekić i Genc, 2008; Matejević, 2007), da li postoje specifičnosti porodičnog funkcionisanja porodicama sa adolescentima (Matejević, 2012) ili u uslovima tranzicije (Mihic, 2005; Petrović, Mihic, Zotović i Kapor-Stanulović, 2009), šta je kompetentno roditeljstvo danas (Matejević i Todorović, 2012), da li vaspitni stilovi doprinose samopoštovanju adolescenata (Todorović, 2004) i nasilnom ponašanju dece i mladih (Todorović i Stojiljković, 2007), kakve su relacije vaspitnih stavova roditelja i autoritarnosti dece (Kodžopeljić, Pekić i Genc, 2008) i tome slično. Jedan broj istraživanja bio je usmeren i na razumevanje odnosa između vaspitnih stilova i self-koncepta (Pavićević i Minić, 2014). U istraživanju Pavićević i Minić, afektivna dimenzija vaspitnih stavova roditelja se pokazala kao značajniji prediktor self-koncepta u odnosu na kontrolnu dimenziju, kao i da su se vaspitni stavovi oca pokazali kao značajni prediktori svih aspekata self-koncepta. Dobijeni rezultati su značajni jer ukazuju/potvrđuju da se način na koji se roditelji ponašaju prema detetu ugrađuje u njegovu sliku o sebi, odnosno u njegov identitet.

Najznačajniji istorijski doprinos na polju izučavanja identiteta ima autor Erik Erikson, koji je govorio o krizi identiteta i psihosocijalnim stadijumima razvoja identiteta. Erikson pojam identitet označava kao doživljaj suštinske istovetnosti i kontinuiteta *Ja* tokom dužeg vremena, bez obzira na njegove promene u različitim periodima i okolnostima (Erikson, 2008). Koristeći opisani koncept identiteta, govori o razvoju ličnosti koji opisuje kroz osam faza. Peta faza razvoja je naročito važna, jer se u njoj formira identitet mlade osobe. Erikson o identitetu još govori kroz dva koncepta, *Ja*-identitet i difuzija *Ja*-identiteta, koji predstavljaju ishode pretpostavljene psihosocijalne krize koja se odvija u periodu adolescencije. On smatra da tada osoba prolazi kroz fazu sve veće posvećenosti profesionalnim aktivnostima i ideologijama suočavajući se sa zadacima odrasle osobe poput zaposlenja, dok u isto vreme pokušava da izvrši sintezu svojih dečijih identifikacija na taj način da ostvari recipročni odnos sa društvom i zadrži lični kontinuitet identiteta (Erikson, 1956; Erikson, 1963).

Od samog početka empirijskih istraživanja zasnovanih na Eriksonovim konceptima model Džejmsa E. Marsija dominira ovim poljem (Bosma & Saskia Kunnen, 2001, Marcia, 1966). Za njega, identitet predstavlja samostrukturu koja se formira unutar pojedinca i koja čini dinamičku organizaciju nagona, sposobnosti, uverenja i lične istorije (Marsia, 1966). Marsija je došao do četiri vrste statusa identiteta Ega u psihološkom razvoju identiteta. Osnovna ideja se ogleda u tome da je pojam identiteta određen preko dva koncepta, posvećenost i izbori koje mlada osoba pravi u pogledu ličnih i socijalnih aspekata. Statusi identiteta prema Marsijinim nalazima mogu se kategorisati u konfuziju identiteta, moratorijum identiteta, preuzeti identitet i ostvareni identitet (Lukić, Todorović, Nikolić, 2023). Kao kognitivna struktura, identitet pruža okvir za tumačenje iskustva i relevantnih informacija, dok kao proces usmerava resurse koje adolescenti koriste za adaptaciju u svakodnevnom životu (Berzonsky, 1989). Formiranje identiteta povezano je sa prolaskom kroz krize

koje izaziva ambivalentnost i egzistencijalna anksioznost. Razrešenje kriza je od izvanrednog značaja za ostvarivanje autentičnosti i koherentnog osećaja sebe. Teorijski model Berzonskog identifikuje tri identitetska stila, informacioni, normativni i difuzno-izbegavajući stil, koji se međusobno razlikuju prema načinu na koji ljudi prikupljaju i obrađuju informacije o sebi, donose odluke i rešavaju probleme vezane za identitet. Ovaj autor nije razdvajao značenje identiteta i selfa.

Identitet se uglavnom ispitivao u razvojnoj, kliničkoj i psihologiji ličnosti, a od sredine prošlog veka i u socijalnoj psihologiji. Svakako da naš identitet odražava i kako nas vide značajne druge osobe iz najbližeg okruženja, kao i kako mi sebe vidimo u različitim relacijama. Socijalne relacije jesu utkane u samospoznaju sebe i sopstvenog identiteta. Inspirativan istraživački model je i tetrapartitni model orijentacija identiteta Čeka i Čeka (Cheek & Cheek, 2018). Orijetacije identiteta se odnose na relativnu važnost koju osoba pripisuje različitim atributima ili karakteristikama kada pokušava da se definiše i odgovori na pitanje "Ko sam ja?". Tetrapartitni model određuje self kao nadređeni konstrukt koji obuhvata četiri aspekta identiteta: lični identitet i tri aspekta socijalnog identiteta (Cheek & Cheek, 2018).

Lična orijentacija identiteta odnosi se na sklonost osobe da sebe određuje preko ličnih vrednosti, ideja, ličnih karakteristika. Svoje aktivnosti usmeravaju ka zadovoljenju individualnih potreba, ciljeva i vrednosti, nasuprot preferencijama grupe ili drugih generalno. Naglašena lična orijentacija govori o važnosti biti svoj i autentičan i povezuje se sa fazom separacije u odnosu na roditelje, koja je centralna tema u adolescenciji. Autonomija, nezavisnost i jedinstvenost su glavna okupacija kod lične orijentacije identiteta.

Relaciona orijentacija identiteta je osobenost da prilikom definisanja onoga što čini naš identitet, važnost pridajemo relacijama koje ostvarujemo sa ljudima u svom svakodnevnom životu i svom ponašanju u tim relacijama. Osobe sa izraženim relacionim identitetom kreiraju i biraju situacije u kojima će moći raditi nešto zajedno sa nekim, u kojem će moći graditi bliskost i intimnost. Osobe sa naglašenim relacionim identitetom imaju tendenciju da se stave u poziciju bliske osobe sa kojom ostvaruju odnos i njene potrebe stavljaju ispred svojih. Prilikom donošenja odluka uzimaju u obzir tuđe mišljenje (Cross & Morris, 2003).

Kolektivnu orijentaciju identiteta određuje važnost koju osoba pridaje grupama kojima pripada, kao što su nacija, država, porodica, politička partija, religijska grupa, pa čak i lokalitet na kome živi. Za razliku od relacionog identiteta, kada sopstvenu vrednost temeljimo na velikim grupama kojima pripadamo, nije neophodno da poznajemo članove grupe sa kojima se identifikujemo (Berezina et al., 2020). Istraživanja su pokazala da je kolektivni identitet povezan i sa porastom rezilijentnosti i efikasnijim izlaženjem na kraj sa različitim stresnim situacijama i teškoćama (Khan et al., 2014).

Javna orijentacija identiteta je spremnost osobe da prilikom određenja onoga što je čini osobom, onoga što je njena važna odrednica identiteta značaj pridaje atributima vezanim za utisak koji ostavlja na druge ljude, za svoju popularnost i reputaciju, fizičku pojavu, za to kako drugi ljudi reaguju na ono što kaže i radi. Ovo je stečena predispozicija. Mlada osoba određuje sebe preko spoljnog "imidža",

koji je izražen kroz socijalne uloge, relacije i prepoznavanje koje dobija od drugih (Cheek et al., 2014). Kod onih mladih osoba kod kojih je naglašena javna orijentacija identiteta postoji snažna potreba da bude prihvaćena od svih i viđena kao omiljena, i popularna. Ova orijentacija identiteta dovodi ih u situaciju da njihovo raspoloženje i samovrednovanje zavisi od njihove usklađenosti sa spoljnim standardima, vrednovanjima i očekivanjima. Kod njih postoji snažan unutrašnji pritisak da svoju predstavu o sebi podešavaju prema spoljašnjim očekivanjima i zahtevima. Rezultati nekih dosadašnjih istraživanja pokazuju da je izraženost ove orijentacije u pozitivnoj korelaciji sa negativnim indikatorima blagostanja i u pozitivnoj sa internalizovanim i eksternalizovanim problemima (Cheek & Cheek, 2018).

Imajući u vidu da se mali broj istraživanja u našoj sredini bavio proučavanjem tetrapartitnog modela identiteta u kontekstu vaspitnih stavova roditelja, prepoznata je potreba za boljim razumevanjem ovog odnosa. Dosadašnja saznanja ukazuju da ponašanje i stavovi roditelja imaju upliva u način na koji osoba doživljava sebe. U skladu sa tim, pretpostavili smo da vaspitni postupci i stavovi roditelja doprinose ličnoj, relacionoj, kolektivnoj i javnoj orijentaciji identiteta.

Metodologija

Problem istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati da li je pomoću vaspitnih stavova roditelja (toplo vaspitanje, hladno vaspitanje, popustljivo i ograničavajuće vaspitanje) moguće predvideti identitetske orijentacije (personalnu, relacionu, javnu i kolektivnu) mladih.

Uzorak i način prikupljanja podataka

Uzorak je bio prigodan i sačinjen od 151 ispitanika ($\bar{X} = 78.8\%$), starosti od 15 do 30 godina ($AS = 21.16$; $SD = 3.58$). Istraživanje je realizovano onlajn, putem društvenih mreža. Baterija upitnika sadržala je informisanu saglasnost sa svim relevantnim informacijama u vezi sa istraživanjem, kao i da je učešće anonimno. Istraživanje je odobreno od strane Etičke komisije Departmana za psihologiju Filozofskog fakulteta u Nišu.

Instrumenti

U istraživanju su korišćeni Skala vaspitnih stavova oca i majke i Upitnik identiteta (AIQ-IV).

Skala vaspitnih stavova (Kodžopeljić, 2009) je namenjena merenju vaspitnih stavova roditelja, na osnovu percepcije njihove dece. Sadrži četiri subskale: toplo vaspitanje, hladno vaspitanje, popustljivo i ograničavajuće vaspitanje. Skala je petostepena, Likertovog tipa, i sadrži ukupno 88 ajtema. Pouzdanost subskala u ovom istraživanju je iznosila: topli vaspitani stav oca $\alpha = .90$, hladni vaspitni stav oca $\alpha = .91$, popustljivi vaspitni stav oca $\alpha = .84$, ograničavajući vaspitni stav oca $\alpha = .80$,

topli vaspitani stav majke $\alpha = .91$, hladni vaspitni stav majke $\alpha = .91$, popustljivi vaspitni stav majke $\alpha = .84$, ograničavajući vaspitni stav majke $\alpha = .81$,

Upitnik identiteta, AIQ-IV (Cheek & Cheek, 2018), se sastoji od 35 ajtema namenjenih proceni četiri različite orijentacije identiteta: personalne, relacione, javne i kolektivne. Svaka stavka se procenjuje na petostepenoj skali Likertovog tipa od 1 (nije mi uopšte bitno) do 5 (izuzetno mnogo mi je bitno). Pouzdanost subskala je iznosila, za personalnu identitetsku orijentaciju, $\alpha = .88$, relacionu $\alpha = .91$, javnu $\alpha = .86$, dok je za kolektivnu bila $\alpha = .82$.

Rezultati

Najpre će biti prikazani rezultati deskriptivne statistike.

Tabela 1.

Deskriptivna statistika korišćenih varijabli

	Min	Max	AS	SD	Sk	Ku
Personalna orijentacija	1.40	5.00	4.42	.59	-2.13	6.25
Relaciona orijentacija	1.20	5.00	4.35	.64	-1.58	3.66
Javna orijentacija	1.14	5.00	3.30	.84	-.19	-.31
Kolektivna orijentacija	1.38	5.00	3.50	.84	-.28	-.54
Otac – toplo vaspitanje	11.00	55.00	41.12	10.21	-.88	.21
Otac – hladno vaspitanje	11.00	52.00	22.67	9.88	.86	-.08
Otac – popustljivo vaspitanje	11.00	55.00	41.33	8.36	-1.13	1.99
Otac – ograničavajuće vaspitanje	11.00	48.00	20.61	7.12	1.29	2.08
Majka – toplo vaspitanje	11.00	55.00	45.86	8.91	-1.22	1.17
Majka – hladno vaspitanje	11.00	55.00	19.91	9.04	1.36	1.94
Majka – popustljivo vaspitanje	18.00	55.00	43.79	7.82	-.80	.12
Majka – ograničavajuće vaspitanje	11.00	48.00	23.17	7.64	.90	.39

Na ispitnom uzorku ispitanika najdominantnije su personalna i relaciona orijentacija identiteta. Niže vrednosti, ali i dalje iznad teorijskog proseka su vrednosti kolektivne i javne orijentacije. Toplo i popustljivo vaspitanje oca i majke je su znatno iznad teorijskog proseka, a hladno i ograničavajuće znatno ispod teorijskog proseka, što govori u prilog toplog i popustljivog vaspitanja u porodicama ispitanika.

Sledi prikaz korelacija ispitivanih varijabli, kao i prikaz regresionih modela za svaku identitetsku orijentaciju ponaosob.

Tabela 2.
Korelacije orijentacije identiteta i vaspitnih stilova roditelja

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Personalna	/										
2. Relaciona	.65**	/									
3. Javna	.31**	.34**	/								
4. Kolektivna	.29**	.40**	.23**	/							
5. Otac–toplo	.06	.18*	-.07	.29**	/						
6. Otac–hladno	.12	-.10	.11	-.17*	-.78**	/					
7. Otac–popustljivo	.26**	.32**	-.02	.20*	.72**	-.52**	/				
8. Otac–ograničavajuće	-.04	-.19*	.06	.11	-.21*	.38**	-.50**	/			
9. Majka–toplo	.29**	.24**	.04	.31**	.32**	-.22**	.22**	-.11	/		
10. Majka–hladno	-.21**	-.18*	.01	-.17*	-.30**	.34**	-.25**	.21**	-.89**	/	
11. Majka–popustljivo	.31**	.27**	.11	.16*	.20*	-.10	.30**	-.25**	.77**	-.73**	/
12. Majka–ograničavajuće	-.24**	-.21*	-.11	.03	-.10	.09	-.32**	.43**	-.48**	.58**	-.72**

Napomena: * < .05; ** < .01

Personalna orijentacija identiteta je u značajnoj pozitivnoj korelaciji, ali niskog intenziteta sa toplim i popustljivim vaspitanjem majke i popustljivim vaspitanjem oca, a u značajnoj negativnoj korelaciji niskog intenziteta sa ograničavajućim vaspitanjem majke i hladnim vaspitanjem majke. Kada je reč o relacionoj orijentaciji identiteta, značajna, pozitivna, a niska korelacija ostvarena je sa toplim i popustljivim vaspitanjem oca i majke. Značajna, niska negativna korelacija relacione orijentacije identiteta ostvarena je sa hladnim i ograničavajućim vaspitanjem majke i ograničavajućim vaspitanjem oca. Javna orijentacija identiteta ne korelira ni sa jednim stilom vaspitanja roditelja, ali korelira sa svim ostalim orijentacijama identiteta. Kolektivna orijentacija identiteta značajno korelira pozitivno sa toplim vaspitanjem oca i majke i popustljivim vaspitanjem oca i majke, a negativno korelira sa hladnim vaspitanjem oca i majke. Korelacije su niskog intenziteta. Očekujemo da će regresiona analiza dati preciznije podatke o doprinosu vaspitnih stavova orijentacijama identiteta kod mladih.

Tabela 3.

Vaspitni stavovi roditelja kao prediktori kolektivne identitetske orijentacije

	β	t	p	Tolerance	VIF	
Otac – toplo vaspitanje	-.02	-.14	.885	.175	5.718	
Otac – hladno vaspitanje	-.16	-1.06	.289	.249	4.017	
Otac – popustljivo vaspitanje	.24	1.78	.077	.296	3.378	$R^2 = .24$, $F_{8,142} = 5.49$, $p < .001$)
Otac – ograničavajuće vaspitanje	.22	2.16	.032	.500	1.998	
Majka – toplo vaspitanje	.73	3.70	.000	.140	7.149	
Majka – hladno vaspitanje	.47	2.47	.015	.145	6.906	
Majka – popustljivo vaspitanje	-.02	-.14	.891	.236	4.245	
Majka – ograničavajuće vaspitanje	.07	.58	.560	.346	2.892	

U ovom regresionom modelu moguće je objasniti 24% kriterijuma. U odnosu na kolektivnu identitetsku orijentaciju, kao značajni prediktori izdvojili su se ograničavajuće vaspitanje oca, toplo vaspitanje majke i hladno vaspitanje majke. Najveći je doprinos toplog vaspitanja majke.

Tabela 4.

Vaspitni stavovi roditelja kao prediktori relacije identitetske orijentacije

	β	t	p	Tolerance	VIF	
Otac – toplo vaspitanje	-.15	-.80	.422	.175	5.718	
Otac – hladno vaspitanje	-.02	-.12	.906	.249	4.017	
Otac – popustljivo vaspitanje	.36	2.58	.011	.296	3.378	$R^2 = .16$, $F_{8,142} = 3.42$, $p = .001$)
Otac – ograničavajuće vaspitanje	-.02	-.21	.834	.500	1.998	
Majka – toplo vaspitanje	.36	1.76	.080	.140	7.149	
Majka – hladno vaspitanje	.27	1.33	.185	.145	6.906	
Majka – popustljivo vaspitanje	.09	.58	.562	.236	4.245	
Majka – ograničavajuće vaspitanje	-.01	-.09	.928	.346	2.892	

U ovom regresionom modelu moguće je objasniti 16% kriterijuma. Popustljivo vaspitanje oca se izdvojilo kao jedini značajan prediktor relacije identitetske orijentacije.

Tabela 5.

Vaspitni stavovi roditelja kao prediktori personalne identitetske orijentacije

	β	t	p	Tolerance	VIF	
Otac – toplo vaspitanje	-.14	-.80	.422	.175	5.718	
Otac – hladno vaspitanje	.27	1.87	.063	.249	4.017	
Otac – popustljivo vaspitanje	.48	3.61	.000	.296	3.378	$R^2 = .24.5$, $F_{8,142} = 5.76$, $p < .001$)
Otac – ograničavajuće vaspitanje	.10	1.01	.316	.500	1.998	
Majka – toplo vaspitanje	.40	2.03	.044	.140	7.149	
Majka – hladno vaspitanje	.13	.68	.499	.145	6.906	
Majka – popustljivo vaspitanje	-.00	-.03	.976	.236	4.245	
Majka – ograničavajuće vaspitanje	-.05	-.44	.662	.346	2.892	

U ovom regresionom modelu moguće je objasniti 24,5% kriterijuma. Popustljivo vaspitanje oca i toplo vaspitanje majke izdvojili su se kao značajni prediktori personalne identitetske orijentacije.

Tabela 6.

Vaspitni stavovi roditelja kao prediktori javne identitetske orijentacije

	β	t	p	Tolerance	VIF	
Otac – toplo vaspitanje	-.11	-.58	.559	.175	5.718	
Otac – hladno vaspitanje	-.04	-.24	.807	.249	4.017	
Otac – popustljivo vaspitanje	.05	.34	.732	.296	3.378	$R^2 = .05,$ $F_{8,142} = 1.01,$ $p = .430$
Otac – ograničavajuće vaspitanje	.13	1.11	.267	.500	1.998	
Majka – toplo vaspitanje	.19	.87	.385	.140	7.149	
Majka – hladno vaspitanje	.33	1.54	.124	.145	6.906	
Majka – popustljivo vaspitanje	.13	.75	.454	.236	4.245	

Na osnovu Tabele 6 možemo uočiti da model kao celina nije značajan, kao i da se nijedna varijabla vaspitnog stava nije izdvojila kao značajan prediktor javne identitetske orijentacije.

Diskusija

Cilj istraživanja bio je ispitati da li je pomoću vaspitnih stavova roditelja moguće predvideti identitetske orijentacije mladih.

Rezultati pokazuju da je personalna orijentacija identiteta najizraženija, zatim relaciona, kolektivna i na kraju javna. Uzorak čine ispitanici uzrasta od 15 do 30 godina, u proseku starosti 21 godina i pretežno ženskog pola. U opsežnijem istraživanju u okviru projekta IDIOMATIC³, na uzorku 1956 ispitanika uzrasta od 14 do 19 godina, pretežno ženskog pola, dobijen je nešto drugačiji raspored dominantnih orijentacija identiteta. Na pomenutom uzorku mlađih ispitanika blagu prednost ima relaciona orijentacija identiteta nad personalnom, zatim je kolektivna najizraženija sa veoma sličnim vrednostima kao na našem uzorku i sledi javna orijentacija identiteta, koja je i na našem uzorku na poslednjem mestu. (Šakan & Tomašević, 2025). Pretpostavljamo da su razvojni separacioni psihosocijalni procesi na našem uzorku dalje odmakli, s obzirom na uzrast naših ispitanika što je dalo blagu prednost u prosečnim vrednostima personalne orijentacije identiteta nad komponentama identiteta u kojima su naglašene odrednice povezane sa relacijama sa bliskim osobama. Osobe sa izraženim relacionim identitetom kreiraju i biraju situacije u kojima će moći raditi nešto zajedno sa nekim, u kojem će moći graditi bliskost i intimnost. One imaju tendenciju da se stave u poziciju bliske osobe sa kojom ostvaruju odnos i njene potrebe stavljaju ispred svojih. Prilikom donošenja odluka uzimaju u obzir tuđe mišljenje (Cross & Morris, 2003). S tim u vezi,

³ Orijetacije identiteta i mentalno zdravlje kod adolescenata: Ispitivanje uloge bazičnih psiholoških potreba i kulture (IDIOMATIC), projekat podržan od strane Fonda za nauku Republike Srbije, rukovodilac dr Veljko Jovanović Filozofski fakultet Univerzitet u Novom Sadu

bilo bi značajno budućim istraživanjima pratiti da li sazrevanjem naglašenija postaje personalna na račun relacione, kolektivne i javne.

Centralni problem istraživanja bio je da ispitate da li i koliki doprinos u vrednostima orijentacija identiteta imaju vaspitni stavovi roditelji, imajući u vidu da su osnovne dimenzije roditeljskih stavova emocionalna toplina i kontrola. U ovom radu oslonili smo se na Šeferov model (Schaefer, 1959, prema Piorkowska-Petrović, 1990) koji polazi od dve dimenzije: afektivna i dimenzija kontrole. Upitnik koji je korišćen u ovom istraživanju čine toplo vaspitanje oca i majke, hladno vaspitanje oca i majke (afektivna dimenzija roditeljstva), popustljivo i ograničavajuće vaspitanje oca i majke (dimenzija kontrole).

Regresiona analiza je pokazala da popustljivo vaspitanje oca i toplo vaspitanje majke najviše doprinose personalnoj orijentaciji identiteta. Najizraženiji doprinos vaspitni stavovi u celini imaju upravo kod ove orijentacije identiteta. Tolerantan stav roditelja, pre svega oca i majčina toplina i responzivnost pogoduje da osoba sebe određuje preko ličnih vrednosti, ideja, ličnih karakteristika. Mlade osobe sa naglašenom ličnom orijentacijom identiteta usmerene su prema zadovoljenju individualnih potreba, ciljeva i vrednosti, i naglašavaju potrebu biti svoj i autentičan.

Roditeljski stavovi takođe mogu objasniti 24% kriterijuma, kada je reč o kolektivnoj orijentaciji identiteta, pri čemu se više vaspitnih stavova ističe u pojedinačnom doprinosu ovoj orijentaciji identiteta. Kao značajni prediktori izdvojili su se: ograničavajuće vaspitanje oca, toplo vaspitanje majke i hladno vaspitanje majke. Najveći doprinos imalo je toplo vaspitanje majke. Kolektivnu orijentaciju identiteta odlikuje spremnost osobe da posebno pridaje značaj grupama kojima pripada, prvenstveno naciji, državi, porodici, politici, religiji, mestu življenja. U slučaju identifikacije sa velikim zajednicama kao što je nacija ili religija, nije nužno da poznamo članove grupe sa kojom se identifikujemo (Berezina et al., 2020). S jedne strane majčina toplina osnažuje da se veće grupe vide kao snažan oslonac identiteta, nešto nalik jačanju patriotskih osećanja i vezanosti za zajednicu. S druge strane ograničavajuće vaspitanje oca i hladno vaspitanje majke takođe doprinose osnaživanju kolektivne orijentacije identiteta kod mladih. Suprotni vaspitni stavovi dovode do sličnog ishoda, što ukazuje na potrebu dalje prorađivanja konstrukta kolektivne orijentacije identiteta. Da li se ova orijentacija identiteta posebno razvija kod potrebe za zamenskim autoritetima u odnosu na roditelje, da li je kod onih koji imaju naglašenu kolektivnu orijentaciju, snižena lična i relacionalna orijentacija identiteta, ili kada je reč o toplom majčinskom odnosu on podstiče i ličnu i kolektivnu i relacionalnu orijentaciju identiteta. Ovo su pitanja na koja treba u daljim istraživanjima potražiti odgovore.

Prediktivna vrednost vaspitnih stavova jeste značajna i kod relacione orijentacije identiteta, ali je regresioni koeficijent nizak 16%. Verovatno da vršnjački odnosi takođe imaju svoj doprinos u relacionalnoj orijentaciji identiteta i postaju socijalno ogledalo kroz koje procenjujemo svoje vrednosti. Značajan individualni doprinos ovoj dimenziji identiteta ima samo popustljivo vaspitanje oca.

Javna orijentacija identiteta kod mladih, koja se odnosi na stečenu predispoziciju da se osoba prilikom definisanja sebe oslanja na sliku o sebi izraženu kroz socijalne uloge, relacije i prepoznavanje koje dobija od drugih (Cheek et al., 2014),

naglašava atribute vezane za utisak koji ostavljaju na druge ljude, na svoju popularnost, reputaciju i fizičku pojavu. Vaspitni stavovi roditelja nemaju značajan doprinos ovoj orijentaciji identiteta. Ipak na ovom uzorku mladih kao i na uzorku ispitanika u projektu IDIOMATIK, ova identitetska orijentacija jeste prisutna i njena prosečna vrednost je iznad teorijskog proseka. Jasno je da je potrebno istražiti neke druge moguće činioce od značaja za ovu orijentaciju identiteta, kao što je uticaj društvenih mreža i mogući drugi medijski uticaji na kreiranje standarda uspešnosti.

Vrednost ovog istraživanja ogleda se pre svega u tome što predstavlja značajan iskorak u boljem razumevanju odnosa između vaspitnih stavova roditelja i tetraparbitnog modela identitete Čeka i Čeka (Cheek & Cheek 2018). Naime, dobijeni rezultati ukazuju da su vaspitni stavovi i oca i majke povezani sa različitim identitetskim orijentacijama mladih, izuzev kada je reč o javnoj identitetskoj orijentaciji, u odnosu na koju se nijedan prediktor nije izdvojio kao značajan. Značajno je, takođe, uočiti da kako emocionalna, tako i dimenzija kontrole imaju važnu ulogu u objašnjenju identitetskih orijentacija, s tim što kada je reč o dimenziji kontrole pozitivan doprinos ostvaruje popustljivost oca. Dobijeni rezultat nije iznenađujući imajući u vidu razvojni period u kome se nalaze ispitanici.

Ipak stečena saznanja treba sagledati u svetlu ograničenja istraživanja koja se, pre svega, ogledaju u karakteristikama uzorka. Najpre, skoro 80% uzorka čine osobe ženskog pola, stoga je potrebno u budućim istraživanjima voditi računa o polnoj ujednačenosti uzorka. Takođe, deo ograničenja odnosi se na starosni raspon ispitanika što je moglo da se odrazi na dobijene rezultate, te bi u budućim istraživanjima bilo preporučljivo suziti uzrasni raspon ispitanika. Pored toga, istraživanje je realizovano samo onlajn, što je onemogućilo praćenje načina na koji su ispitanici popunjavali upitnike kao i mogućnost razjašnjavanja eventualnih nejasnoća u vezi sa pitanjima.

Zaključak

Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja zaključujemo da je personalna orijentacija identiteta najizraženija na našem uzorku, a odmah zatim slede relacionala i kolektivna, dok je javna orijentacija identiteta najmanje izražena, mada i dalje iznad teorijskog proseka. Vaspitni stavovi roditelja u regresionim modelu imaju značajan doprinos personalnoj, kolektivnoj i relacionoj orijentaciji identiteta, dok je javna orijentacija identiteta nezavisna u odnosu na doprinos vaspitnih stavova roditelja i verovatno povezana sa nekim drugim značajnim činiocima za njen razvoj. Toplo vaspitanje majke i popustljivo vaspitanje oca značajno doprinose formiranju identitetskih orijentacija, a donekle i hladno vaspitanje majke i ograničavajuće vaspitanje oca. U jednom dosta drugačijem istraživanju (Matejević, Todorović, 2012), interesantno je da su studenti Filozofskog fakulteta procenili najpoželjnijim vaspitnim stilom autoritativno (visoka toplina i visoka kontrola) vaspitanje majke i permissivno vaspitanje oca. Da bi se personalna orijentacija identiteta, kao vrlo pozitivan razvojni ishod u genezi identiteta mladih, dominantno razvila izgleda da je podržavajući permissivan stav oca i emocionalan toplina majke važan uslov.

U budućim istraživanjima preporučujemo longitudinalno praćenje razvoja orijentacija identiteta, kao i praćenje relacija između personalne, relacione, kolektivne i javne orijentacije identiteta u odnosu na pol, uzrast i vrstu obrazovanja.

Literatura

- Berzonsky, M. D. (1989). Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of adolescent research*, 4(3), 268-282.
- Berezina, E., Gill, C. M. H. D., & Bovina, I. (2020). A study of the association between identity, life engagement and well-being among young Asian adults. *Social Identities*, 26(5), 608-623.
- Bosma, H. A., & Saskia Kunnen, E. (2001). Determinantes and Mechanisms in Ego Identity Development: A Review and Synthesis. *Developmental Review*, 39-66
- Cheek, N. N., Cheek, J. M., Grimes, J. O., & Tropp, L. R. (2014). *Public displays of self: Distinctions among relational, social, and collective aspects of the interdependent self*. Presented at the Annual Meeting of the Society for Personality and Social Psychology.
- Cheek, N. N., & Cheek, J. M. (2018). Aspects of identity: From the inner-outer metaphor to a tetrapartite model of the self. *Self and Identity*, 17(4), 467-482.
- Cross, S. E., & Morris, M. L. (2003). Getting to know you: The relational self-construal, relational cognition, and well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(4), 512-523.
- Čudina-Obradović i Obradović, 2006. *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
- Erikson, E. (1956). The problem of ego identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 56-122.
- Erikson, E. (1963). *Childhood and society*. New York: Norton.
- Erikson, E. (2008). *Identitet i životni ciklus*, Beograd: Zavod za udžbenike.
- Genc, L. (1988). Dimenzije vaspitanja i razvoj ličnosti: teorija i istraživanja. *Psihologija*, 21, 121-132.
- Genc, 1994; Percepcija zastupljenosti vaspitnih postupaka roditelja u zavisnosti od pola, uzrasta, socioekonomskog statusa i školskog uspeha adolescenata, u Đurić Đ. [ur.] *Ličnost u višekulturnoj sredini*, str.15-24, Novi Sad: Filozofski fakultet
- Jetten, J., Branscombe, N. R., Haslam, S. A., Haslam, C., Cruwys, T., Jones, J. M., Cui, L., Dingle, G., Liu, J., Murphy, S. C., Thai, A., Walter, Z., & Zhang, A. (2015). Having a lot of good things: multiple important group memberships as a source of self-esteem. *PLOS One*, 10(5), Article e0124609.
- Khan, S. S., Hopkins, N., Tewari, S., Srinivasan, N., Reicher, S. D., & Ozakinci, G. (2014). Efficacy and well-being in rural north India: The role of social identification with a large-scale community identity. *European Journal of Social Psychology*, 44(7), 787-798.
- Kodžopeljić, J., Pekić, J., Genc, A. (2008). Relacije između vaspitnih stavova roditelja i autoritarnosti dece. *Pedagoška stvarnost*, LIV, 9-10, 1027-1038

- Lukić, I., Todorović, J., Nikolić, M. (2023). Identity Status and Anxiety in Artistically Gifted Adolescents and Grammar School Students, *Godišnjak za psihologiju*, Vol 20, str 57-74.
- Leary & Allen, 2011 Leary, M. R., & Allen, A. B. (2011). Personality and persona: Personality processes in self-presentation. *Journal of Personality*, 79(6), 1191–1218.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551–558.
- Matejević, M. (2007). *Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja*, Niš, Filozofski fakultet
- Matejević, M. (2012). Funkcionalnost porodičnih sistema i vaspitni stil roditelja u porodicama sa adolescentima. *Nastava i vaspitanje*, LXI, 1, 128–141.
- Matejević, M. i Todorović, J. (2012). *Funkcionalnost porodičnih odnosa i kompetentno roditeljstvo*, Niš, Filozofski fakultet.
- Mihić, I. (2005). Uloga vaspitnog stila roditelja u proceni porodice. U M. Franceško i M. Zotović (ur.), *Ličnost u višekulturnom društvu: Psihosocijalni aspekti društvene tranzicije u Srbiji* (str. 238-254). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mihić, I., Zotović, M. i Petrović, J. (2006). Sociodemografske karakteristike porodice, podela posla u kući i vaspitni stilovi roditelja u porodicama na teritoriji Vojvodine. *Pedagoška stvarnost*, Br. 1-2, 118-134.
- Павићевић, М. и Минић, Ј. (2014). Веспитни ставови родитеља као предиктори селф концепта младих. У: Крстић, М., Ранђеловић, Д. и Николић, Г. (Ур.), *Млади и друштвене промене: између националног идентитета и евроинтеграција* (309-325). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Piorkowska-Petrović, K. (1990): *Dete u nepotpunoj porodici*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja i Prosveta
- Petrović, J., Mihić, I., Zotović, M. i Kapor-Stanulović, N. (2009). Family roles of father and mother in the families in the process of transition, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, Volume , Issue 128, Pages: 31-45
- Šakan, D., Tomašević, A. (2025). Bazične psihološke potrebe adolescenata-stabilnost i relacije sa sadržajima identiteta, U V. Jovanović (ur), *Orijentacije identiteta u adolescenciji* (101-129), Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Todorović, J. (2004). Vaspitni stilovi u porodici i stabilnost samopoštovanja adolescenata, *Psihologija*, Vol. 37, br 2, str. 183-195.
- Todorović, J. (2005). *Vaspitni stilovi roditelja i samopoštovanje adolescenata*. Niš: Prosveta.
- Todorović, J. i Stojiljković, S. (2007). Porodični činioci nasilnog ponašanja dece i omladine, U N. Jovanović (ur) *Zbornik radova Omladina Balkana između nasilja i kulture mira*, str. 115-129, Filozofski fakultet Niš.

PARENTAL EDUCATIONAL ATTITUDES AS PREDICTORS OF IDENTITY ORIENTATION IN YOUNG PEOPLE

Jelisaveta Todorović

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Niš

Miljana Spasić Šnele

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Niš

Miljana Nikolić

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Niš

Abstract: Identity formation is one of the central developmental themes of adolescence. The immediate family environment plays a formative role in the development of identity. Identity consolidation is a process that does not end at the age of 18; rather, in contemporary society, self-concept and identity processes extend into late adolescence and even beyond. This study examined the contribution of parental child-rearing attitudes in predicting young people's identity orientations. The study was conducted with 151 respondents ($F = 78.8\%$) aged 15 to 30 years ($M = 21.16$; $SD = 3.58$) using the Scale of Educational Attitudes of Father and Mother and the Identity Questionnaire (AIQ-IV). Father's permissive parenting attitudes and mother's warm parenting attitudes emerged as significant predictors of *personal identity orientation*, while father's permissive parenting attitudes emerged as the only significant predictor of *relational identity orientation*. In relation to the *collective identity orientation*, the father's restrictive parenting attitudes, as well as the mother's warm and cold parenting attitudes, emerged as significant predictors. The obtained results indicate the importance of the educational attitudes of both parents in predicting aspects of the self that young people consider important for defining identity.

Key words: educational attitudes, identity orientations, youth